

ЕЛЕКТРОННЕ СУДОЧИНСТВО: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЦИВІЛЬНОГО І ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

УДК 347.9

<https://doi.org/10.32849/2409-9201.2020.20.8>

Гетманцев М. О.,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Getmantsev M. Electronic judiciary: a comparative analysis of civil and economic procedural legislation.

The relevance of the research topic is due to the significant increase of the role of information technology in all spheres of activity of modern information society, first of all, in the field of justice administration. This can be confirmed not only by rapid pace of development of a global e-services market, but also by the improvement of the information infrastructure at all levels of human-state interaction.

The Law of Ukraine «On Basic Principles of Information Society Development in Ukraine for 2007–2015» defines among the main strategic goals of information society development in Ukraine the acceleration of development and implementation of the newest competitive information and communication technologies in all spheres of public life, in particular in Ukrainian economy, activity public authorities and local self-government bodies. This fully complies with the goals and principles proclaimed by the United Nations, the Declaration of Principles and the Plan of Action at the World Summit on the Information Society (Geneva, December 2003; Tunisia, November 2005) and the Verkhovna Rada Resolution December 1, 2005 «On the Recommendations of Parliamentary Hearings on Information Society Development in Ukraine».

In this regard, the issue of creating legal conditions both for the use of electronic records and for the unification of the practice of procedural law regulating the possibility of using all electronic means of communication of participants of court proceedings with the judicial authorities remains urgent.

Keywords: electronic justice, electronic document flow, information technology, electronic evidence, civil process, economic process.

Стаття присвячена правому аналізу законодавчого закріплення та практичній реалізації електронного судочинства у цивільному та господарському процесі. Висвітлюються питання створення правових умов як для використання електронного документообігу, так і для уніфікації практики застосування процесуального законодавства, що регламентує можливість використання всіх електронних засобів комунікації учасників судового провадження із судовими органами.

Ключові слова: електронне судочинство, електронний документообіг, інформаційні технології, електронні докази, цивільний процес, господарський процес.

Актуальність теми дослідження зумовлюється значним зростанням ролі інформаційних технологій у всіх сферах діяльності сучасного інформаційного суспільства, насамперед, у царині відправлення правосуддя. Підтвердженням цього є не лише стрімкі темпи розвитку загальносвітового ринку надання електронних послуг, а й вдосконалення інформаційної інфраструктури на всіх рівнях взаємодії людини і держави.

Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» серед основних стратегічних цілей розвитку інформаційного суспільства в Україні визначає прискорення розробки та впровадження новітніх конкурентоспроможних інформаційно-комунікаційних технологій в усіх сферах суспільного життя, зокрема в економіці України і в діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Зазначене цілком відповідає меті й принципам, проголошеним Організацією Об'єднаних Націй, Декларації принципів та Плану дій, напрацьованих на Всесвітніх зустрічах на вищому рівні з питань інформаційного суспільства (Женева, грудень 2003 року; Туніс, листопад 2005 року) та Постанові Верховної Ради України від 1 грудня 2005 року «Про Рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні».

У зв'язку з цим актуальним залишається питання про створення правових умов як для використання електронного документообігу, так і для уніфікації практики застосування процесуального законодавства, що регламентує можливість використання всіх електронних засобів комунікації учасників судового провадження із судовими органами.

Метою цього дослідження є здійснити правовий аналіз законодавчого закріплення та практичної реалізації принципів електронного судочинства у цивільному та господарському процесах. Задля досягнення окресленої мети сформульовані такі науково-теоретичні та практичні завдання: дослідити

нормативно-правове закріплення основних засад здійснення електронного судочинства; співставити судову практику вирішення справ із використанням можливостей електронного судочинства у цивільному та господарському процесі.

У наш час питанням впровадження інформаційних технологій у діяльність із відправлення правосуддя приділяється все більше уваги. Предметом окремого дослідження електронного судочинства як самостійного напрямку використання інформаційно-телекомунікаційних технологій виявляється у працях таких науковців, як: О. Бринцев, О. Гусев, І. Демчишин, І. Камінська, Н. Кушакова-Костицька, Н. Логінова, С. Пограничний, Л. Приходько, Л. Сердюк, О. Шамрай і т. д.

Проте слід зазначити, що дослідження використання передових досягнень зазначених технологій в аспекті електронного судочинства є фрагментарними та такими, що залишають поза своєю увагою неоднозначну практику застосування цих інститутів під час вирішення конкретних цивільних та господарських справ.

Електронне судочинство являє собою установлену законом процесуальну діяльність суду з відправлення правосуддя, під час якої можлива дистанційна комунікація з учасниками процесу, та бездокументарна форма передавання даних відбувається із використанням провідних інформаційних технологій. Саме тому подальша інформатизація системи судочинства в нашій державі є одним із спрямувань щодо поліпшення роботи у царині правосуддя в Україні.

Переваги запровадження електронного судочинства у вітчизняну модель розгляду та вирішення справ по суті визнаються багатьма вченими. Зокрема, Н. І. Логінова наголошує, що електронне правосуддя спрямоване на забезпечення прозорості та доступності правосуддя, на підвищення якості роботи судів та значну економію державних коштів, оскільки спроможне скоротити судові витрати на поштові відправлення та виготовлення паперових копій документів, що призведе до удосконалення та прискорення процедури передавання судових проваджень між судами [6, с. 433–434].

Використання сучасних технологій та інформатизація судової системи, продовжує ці думки О. В. Шамрай, забезпечує вдосконалення судових процедур і підвищує якість надання послуг судами, і як наслідок, підвищує рівень рівня довіри до судів [9, с. 182].

Водночас, попри усі очевидні переваги електронного судочинства проект «Електронний суд» не набув широкої популярності і просування його відбувається вкрай повільно. Те саме стосується деяких інших загальнодержавних електронних проектів у судочинстві (обмін електронними документами із використанням ЕЦП, проведення судових засідань у режимі відеоконференцій, використання електронно-інформаційних кіосків тощо). Слід погодитися з О. В. Бринцевим, який окреслив основні стримуючі чинники у цьому процесі:

1) відсутність єдиної уніфікованої інформаційної платформи для спілкування учасників процесу з судом та з іншими державними органами (така ситуація змушує користувачів використовувати різні програмні та апаратні засоби для одержання доступу до різних сервісів. Необхідність реєструватися в численних реєстрах, подавати різного роду заяви про забезпечення доступу до окремих сервісів, інсталиувати різні програмні продукти, одержувати різні ідентифікатори, коди доступу, підтримувати їх в актуальному стані, що в підсумку робить сучасне електронне судочинство більш клопітким та емким за часом, ніж звичайне паперове);

2) відсутність єдиних стандартів щодо інформаційного контенту, котрим мають відповідати відповідні судові інформаційні ресурси, електронні сервіси, та відсутність стимулів щодо їх покращення (на думку вченого, часто інформаційні сайти, електронні кіоски та інші судові ресурси наповнені або непотрібною або неактуальною інформацією, яка не несе корисного навантаження);

3) брак коштів (відсутність належного фінансування судової системи взагалі і видатків на інформатизацію зокрема призводить до неспроможності задоволення потреб усіх охочих у користуванні певними сервісами внаслідок недостатності потужностей відповідних програмно-апаратних комплексів та недостатності спеціалістів для їх обслуговування);

4) дисонанс інформаційних технологій та процесуальних правил (наразі домінуючою є тенденція вбудовування нових інформаційних технологій до існуючої системи процесуальних норм різних гілок судових юрисдикцій. Правила судового процесу, якщо і змінюються, то лише фрагментарно, в мінімально необхідному для того чи іншого нововведення обсязі) [1, с. 19–21].

Крім цього, нормативне регулювання питань функціонування електронного судочинства в Україні здійснюється практично ідентичними нормами ЦПК України і ГПК України. Зокрема, це стосується діяльності Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ст. 14 ЦПК України, ст. 6 ГПК України), за допомогою якої:

- визначається склад суду (ст. 33 ЦПК України, ст. 32 ГПК України);
- процесуальні документи, в тому числі електронні докази, приймаються судом (ч. 5–9 ст. 43, ст. 100–101, 237 ЦПК України, ч. 5–9 ст. 42, ст. 96–97, 210 ГПК України);
- додаються документи, що підтверджують повноваження представника (ч. 7 ст. 62 ЦПК України, ч. 8 ст. 60 ГПК України);
- можливе проведення судового засідання у режимі відеоконференції (ст. 212 ЦПК України, ст. 197 ГПК України) тощо.

Незважаючи на фактично однакову законодавчу регламентацію, місцеві загальні та господарські суди досить часто під час розгляду цивільних та господарських справ по-різному вирішують практично ідентичні ситуації. Досить очевидно це простежується на прикладі справ про неналежне оформлення звернення сторони провадження на електронну адресу суду, що разом із положеннями процесуального законодавства регулюється також законами України «Про електронний цифровий підпис», «Про електронні документи та електронний документообіг», Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження вимог у сфері електронних довірчих послуг та Порядку перевірки дотримання вимог законодавства у сфері електронних довірчих послуг» № 992 від 07.11.2018 р., а також Інструкцією з діловодства у місцевих загальних судах, апеляційних судах областей, апеляційних судах міст Києва та Севастополя, апеляційному суді Автономної Республіки Крим та Вищому спеціалізованому суді України з розгляду цивільних і кримінальних справ, затвердженої Наказом Державної судової адміністрації від 17 грудня 2013 року № 173.

Так, у випадку, коли сторона адресувала суду електронного листа без засвідчення останнього електронним цифровим підписом, місцеві загальні суди, як правило, залишають відповідні заяви без руху і надають час на усунення цього недоліку,¹ а господарські суди, здебільшого, – повертають без розгляду.²

Цікавими з процесуальної точки зору є поодинокі випадки, коли суди відмовляють у відкритті провадження у справі щодо заяв, поданих у електронному вигляді, мотивуючи це тим, що на момент звернення до суду Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система не почала своє функціонування в порядку, передбаченому підпунктом 15 пункту 1 частини 1 розділу XIII «Перехідні положення» ЦПК України. Так, зокрема відбулося у справі № 127/25100/19, де ухвалою Вінницького міського суду Вінницької області від 13.09.2019 року було залишено без руху саме з цих підстав.³

В аналогічній ситуації у справі № 127/23991/19 ухвалою Вінницького міського суду Вінницької області від 18.09.2019 року позовну заяву було взагалі повернуто позивачу як таку, що вважається неподаною.⁴

Проте з цією практикою не погоджується Верховний Суд. Зокрема, у Постанові Верховного Суду від 19.09.2019 р. у справі № 826/14954/17 зазначається, що вищезгадана Інструкція визначає імперативний обов'язок суду, у разі надходження будь-якої кореспонденції (незалежно від того, якими засобами зв'язку вона передана чи надійшла до суду), здійснити її реєстрацію в АСДС та, якщо цей документ є процесуальним, передати судді для розгляду. Таким чином, Верховний Суд дійшов висновку, що відсутність реєстрації поданої позивачем заяви в АСДС є неправомірною.⁵

Неоднаковість судової практики засвідчує, що існуюча модель «Електронного суду» потребує значної оптимізації. На думку І. В. Камінської, запровадження електронної системи подання громадянами документів з відповідною цілодобовою та безкоштовною інформаційною підтримкою (електронні калькулятори, бланки електронних документів, системи оплати судового збору online) у поєднанні з налагодженим документообігом між судами та іншими органами влади спроможні спростити ці процедури та уніфікувати правозастосовну діяльність [4, с. 59].

Тим більше, як показує міжнародний досвід інформатизації системи судочинства, протягом останніх років у різних країнах світу активно впроваджується в практику електронне правосуддя, яке засноване на всебічному використанні «електроніфікації» у процесі відправлення правосуддя [7, с. 83].

Як зазначає Дж. П. Грегорі, електронні засоби здійснення правосуддя, включаючи докази з інтернету, залишаються надовго у правовому обігу, оскільки вони свідчать про новітній підхід законодавця до вирішення нагальних потреб судочинства [10].

Позитивний досвід зарубіжних країн, з нашої точки зору, свідчить про те, що для раціонального використання сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій в рамках «електронного судочинства» вкрай необхідними стає об'єктивна можливість суддів сприймати нові способи та методи інформаційного обміну, а також включення до тексту процесуальних кодексів імперативних норм про обов'язковість використання судами технічних засобів, що містяться в підзаконних нормативно-правових актах або навіть розробка окремих засад електронного судочинства в Україні.

¹ Ухвала Липовецького районного суду Вінницької області у справі № 136/1478/17 від 05.12.2017 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/70690244>; Ухвала Ковельського міськрайонного суду Волинської області у справі № 159/3068/13-ц від 25.10.2017 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/69768889>; Ухвала Печерського районного суду міста Києва у справі № 757/28240/16-ц від 04.07.2016 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/58753473> та ін. (дата звернення: 10.09.2019).

² Ухвала господарського суду Сумської області у справі № 920/490/18 від 02.08.2018 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75661527>; Ухвала господарського суду Івано-Франківської області у справі № 909/453/18 від 18.06.2019 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82497657> тощо (дата звернення: 11.09.2019).

³ URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84215774> (дата звернення: 10.09.2019).

⁴ URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/84321366?fbclid=IwAR0z5STJh00CFPMjgnXsr_amMXfmdMth1Dn12M3aG_ggHn2CKipSlpXJNc (дата звернення: 11.09.2019).

⁵ URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/84363236?fbclid=IwAR2X4Ri1TToFIHuVidS19vQ_MGCrwhjs2f7wFQqzSKkONirb4-aolPThrA4 (дата звернення: 11.09.2019).

Зазначимо, що в сучасних умовах ефективно інформаційне забезпечення можливе лише із застосуванням інформаційно-телекомунікаційних технологій, запровадження яких у судочинство має відбуватися еволюційним шляхом. Як вдало зауважила Н. В. Кушакова-Костицька, ера «електронного правосуддя» в Україні – ще віддалена перспектива, однак перші кроки у створенні електронного судочинства зроблені, і сподіваємося, що невдовзі електронні новації замінять паперову рутину і суттєво полегшать звернення громадян до суду, з одного боку, та зроблять діяльність вітчизняних судів менш корумпованою і більш ефективною – з другого [5, с. 143].

На підставі проведеного аналізу очевидним є висновок про необхідність розробки окремих засад електронного судочинства в Україні, що вимагає більш глибокого опрацювання питань, пов'язаних не тільки з внесенням змін до процесуального законодавства в цілому, що диференціювало б процес використання інформаційно-телекомунікаційних технологій. Зокрема, потребує подальшого уточнення та розмежування зміст таких категорій, як «електронне судочинство» та «інформатизація правосуддя». Також необхідно розробити такі напрями вдосконалення законодавчої і правозастосовної практики, які дозволять реалізувати саме сутнісну перебудову інформаційно-технологічного забезпечення суддівської діяльності відповідно до потреб сучасного інформаційного суспільства, в цілому втілені у концепціях захисту порушених, невизнаних чи оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, в тому числі інтересів держави.

У будь-якому випадку, побудова інформаційного суспільства, розвиток техніки і можливість використання сучасних інформаційних технологій практично у всіх сферах життя суспільства, насамперед у судочинстві, дозволяє повністю наблизитися до вирішення завдань вдосконалення правосуддя та оптимізації усіх форм здійснення судового провадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бринцев О. В. «Електронний суд» в Україні. Досвід та перспективи: монографія. Х.: Право, 2016. 72 с.
2. Гусев О. Класифікація електронних доказів у цивільному процесі України // Підприємництво, господарство і право. 2018. № 8. С. 18–22.
3. Демчишин І. І. Електронні докази в господарському судочинстві України. Одеса, 2018. 39 с.
4. Камінська І. В. «Електронний суд» як гарантія доступності правосуддя // Вісник академії адвокатури України. 2013. № 3 (28). С. 52–60.
5. Кушакова-Костицька Н. В. Розвиток електронного судочинства в Україні: проблемні питання // Науково-інформаційний вісник «Право». 2013. № 7. С. 139–145.
6. Логінова Н. І. Упровадження електронного правосуддя в систему судочинства // Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), В. М. Дрьомін (заст. голов. ред.), Ю. П. Аленін та ін.; МОН України, НУ ОЮА. Одеса: Юрид. л-ра, 2014. Вип. 72. С. 429–435.
7. Приходько Л. В. Зарубежный опыт внедрения использования системы «электронный суд» (e-court) // Государство и право. М.: Наука, 2007. № 9. С. 82–86.
8. Про чинне законодавство і проекти законів, що доповнюють різні питання, пов'язані з кіберзлочинністю та електронними доказами, та вносять зміни до них: Звіт щодо України від 3 листопада 2016 року № 2016/DGI/JP/3608// Підготовлено Офісом Програми з кіберзлочинності на основі експертної підтримки незалежних експертів Ради Європи пана Марко Куннапу і пана Марка Юріча. URL: <https://rm.coe.int/16806f3743> (дата звернення: 21.09.2019).
9. Шамрай О. В. Електронний суд в українському судочинстві: нормативне врегулювання та перші практичні здобутки // Університетські наукові записки. 2014. № 3. С. 174–184.
10. Gregory P. Joseph, Internet and E-mail Evidence, Computer and Internet Lawyer. April, 2002. URL: <http://www.iosephnvc.com/articles/viewarticle.php> (дата звернення: 21.09.2019).

ПРОБЛЕМАТИКА ВИЗНАННЯ ПРАВОЧИНУ ДЖЕРЕЛОМ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

УДК 347.1

<https://doi.org/10.32849/2409-9201.2020.20.9>

Карнаух В. С.,

кандидат юридичних наук

Karnaukh V. The issue of recognition of transaction as the source of civil law

The article deals with revealing the problematic aspects that arise as a result of taking the scientific position on recognition of transaction as the source of civil law. The author considers the concept of source of